

"ולא תקיא הארץ אתכם" / [על מעלת ארץ ישראל]

[פרשת אחרי, (שיחה 2) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה, כאשר קָאָה את הגוי אשר לפניכם" (ויקרא יח, כח).
מפרש רש"י על הפסוק הנ"ל: "משל לבן-מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו.
כך א"י אינה מקיימת עוברי עבירה". – והדבר הזה צריך תלמוד:

א. לכאורה בכל העולם כולו אנו מחוייבים לקיים מצוותיו של ה'. – מה היחסנות המיוחדת שיש
לארץ הקודש?

ב. שאלה שניה ויותר חמורה, כיצד חז"ל הורידו דרגת קיום המצוות בחוץ לארץ, ואמרו "אף לאחר
שתגלו, ה'יו מצוינים במצוות – הניחו תפילין ועשו מזוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו".
(רש"י על דברים יא, יח, בשם מדרש ספרי).

ומשמעות הדברים היא שאנו חייבים במצוות ה' בעיקר בא"י, ובחו"ל חייבים רק מטעם חינוך!
ואמנם, מהר"ל מבאר (ב"גור אריה" על דברים יא, יח), שגם בחו"ל המצוות הן מדאורייתא. אלא נצטוונו
בהן שם "כדי שלא יהיו חדשים" עלינו בעת הגאולה העתידה.
וכך ביאר הגר"א – "כי עיקר קיום המצוות תלוי בארץ, רק עתה מחויב כל אדם לשנות (ללמוד)
ולידע עשיית המצוות אשר יצטרך לעשותם כשיבוא לארץ" ("אדרת אליהו", דברים ח). ועדיין הדברים
קשים לנו להבין.

ג. עוד צריך ביאור, כי כאשר הקב"ה הבטיח לאברהם אבינו לעשות מצאצאיו "עם הנבחר", בעיקר
הדגיש "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" (בראשית יג, יז) וכן ליצחק וכן ליעקב. – ולא
הזכיר כלום על שבת, כשרות ושאר המצוות? ולמה?

ד. ועוד קשה, כאשר הקב"ה הופיע על משה רבנו בסנה, הבטיח לו "וארד להצילו מיד מצרים
ולהעלותו... אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני...." (שמות ג, ח) ולא דבר
אתו מאומה על שאר המצוות!:

וגם כאשר אמר לו שה' עתיד לתת להם תורה על ההר הזה, עָשָׂה זאת רק כסימן לְדָבָר, "וזה לך
האות כי אנכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים, תעבדון את האלהים על ההר הזה" (שמות ג).

- **אתמהה!** מה הוא עיקר ומה היא האות? לכאורה העיקר היה צריך להיות קבלת תרי"ג מצוות?
ולמה הפך אותו רק ל"אות" בלבד?

- **ועוד,** איזה "אות" נותנים להם אחרי שיציינו למשה וילכו אחריו למדבר. לכאורה אות צריכים
לתת להם עוד לפני יציאתם, כדי שבכח האות ישמעו בקולו!

תשובה לשאלות א - ב

ההסבר ניתן לנו ע"י הרמב"ן (ויקרא יח, כח) באומרו, שעיקר כל המצוות ניתנו לנו לקיימן בארץ הקודש.
על הפסוק "בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם, יִצַב גבולות עמים למספר בני ישראל" (דברים לב, ח),
אמרו חז"ל, שהקב"ה חילק כל איזורי-הארץ לשבעים מלאכי מעלה, כל עם בארצו (פרקי דר' אליעזר, פרק כ"ד,
וכן הוזכר בר"א אבן עזרא על דברים ד/ט, לא/טז). – מסביר רמב"ן: "אבל ארץ ישראל אמצעית היישוב היא נחלת ה'
מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים (להיות לה) קצין שוטר ומושל, בהנחילו אותה לעמו המְיַחֵד
שמו... והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות...."

[וממשיך הרמב"ן] – כתיב, 'יְאֹמַר לָכֶם, אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדַמְתֶּם לְרֵשֶׁת אוֹתָהּ אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבַשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים' (ויקרא כ, כד) – יאמר, כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם פְּרִים בְּתִיתוֹ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, שִׁיחִיהָ הוּא לָנוּ לְאֱלֹהִים וְנִהְיָה מִיּוֹחָדִים לְשִׁמוֹ עֲכָ"ל.

תמצית כל דבריו שם, שאם הקב"ה היה מעניק את א"י לאיזו אומה אחרת – אזי היתה היא האומה הנבחרת! כי מי שגר בפלטין של המלך, הוא הוא המיוחד לשמו. (ובס"ד מצאתי מקור לדברים הללו בזהר א, קנ: "והיה ה' לי לאלהים", / וכן בזהר ב, עט: למה משה רבנו תמיד אמר לבאי-הארץ "אלהיך").

תשובה לשאלות ג - ד

ע"י היסוד הנ"ל, מובן מאד למה הקב"ה לא הבטיח לאברהם, ליצחק וליעקב שום הבטחה אחרת חוץ מן א"י, כי הכל כלול בה. מי שמקבל את הארץ, הוא שמקבל את כל המצוות.

ולשאלה הרביעית, מוסבר בזאת גם כן, למה הקב"ה אמר למשה בסנה אודות א"י ולא על המצוות, כי הא בהא תליא. ולכן, אין ה"אות" של מעמד הר סיני איזה אות ליציאה (שכבר חלפה והיתה לפני קיום ה"אות"), אלא היא אות לבא עליהם בעתיד, שהם יקבלו ירושת הארץ הנבחרת. ועכשיו האות באה מלפני ביצוע המתנה, והיא מסמלת יְעוּד.

היסוד העצום הזה שהנחיל לנו רמב"ן, הרי כתוב כמעט במפורש בתורה הקדושה. (המקורות מספר דברים)

- "ראה לימדתי אתכם חוקים ומשפטים... לעשות כן בקרב הארץ". (ד, ה)
- "ואותי צוה ה' ללמד אתכם חוקים ומשפטים, לעשותכם אותם בארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה" (ד, יד)
- "וזאת המצוה החוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהיכם... לעשות בארץ אשר אתם עוברים שם לרשתה" (ו, א)
- אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות, בארץ אשר נתן ה' אלהי אבותיך לך לרשתה" (שם ב).

והדברים נתבארו עוד בסידור מהר"י עמדין, בפירושו לברכת המזון, ברכת "נודה לך". (וכן בהקדמתו, דף יג)

מהר"ל, בעומקו האופייני, מבאר איך ה' הוא אחד, ובחר לו עם יחידאי, והבדיל אותם מן האומות בזה שנתן להם ארץ שהיא יחידאית בעולם (יניצח ישראל, פ"לח).

ועוד כתב: "מה שהשלים ישראל יותר [מכל האומות, הוא על יד], שנתן להם השלמה זאת – ארץ מיוחדת ארץ קדושה, נבדלת מכל הארצות, ובזה הם נבדלים מכל האומות" (יניצח עולם, עבודה, יח, דף קלו). כלומר, דוקא ע"י שהם עומדים במקום המסוגל לקדושה – הארץ, שמשם התחיל הקב"ה לברוא את העולם (וימא נד): אותו המקום שיש שם "שער השמים" – בזה ישראל מקבל את אופיו המיוחד לו והוא מצליח לקיים תורה ומצוות.

תלמידו של מהר"ם רוטנברג, תשב"ץ (קטע תקנט) כותב על העולים לארץ ישראל:

"אם יחטא שם, ייענש יותר מבחוצה לארץ... ואינו דומה המורד במלכות בפלטין (של מלך), למורד חוץ לפלטין, והיינו 'ארץ אוכלת יושביה', וכן נמי 'ותקיא הארץ את יושביה'... ואותם ההולכים לשם ורוצים לנהוג בה קלות ראש ובפחזותם להתקוטט שם, אני קורא עליהם "ותבואו ותטמאו את ארציי" עכ"ל. [ועיין עוד תוספת דברים בזה, בסוף "ספר חרדים", דף 184, סוף עניני א"י, פ"ב].

ע"י הסברו של הרמב"ן, אנו מבינים טעותם של **זקני ישראל**, שאחרי שה' החריב את בית המקדש והגלה את ישראל לבין האומות – חשבו הם שכבר אין עליהם עול תורה ומצוות (סנהדרין קה, וכן ילק"ש ישעיה רמז תמג - "בדין שלא נקיים מצוות בחו"ל"). עד שיחזקאל (כ, כב-לד) גער בהם: "והעוֹלָה על רוחכם היו לא תהיה. אשר אתם אומרים 'נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן'. חי אני נאום ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות..."

כלומר, ה' רק "כאילו" גרש את ישראל, אבל למעשה, "אִי זה ספר כריתות אמכם"? (ישעיה נ, א). (=אִי, הוא קיצור של מילת אִי, שפירושה היכן, איפה? כלומר, הנביא שואל אם כדבריהם שאתם מגורשים מהקב"ה, אם כן היכן הוא הגט? כלומר אינו כן!). אין האשה יכולה "לגרש" את בעלה, אלא היא "מתגרשת" מבעלה, אם בעלה רוצה בכך. והקב"ה (שהוא הבעל, ע"פ משלי "שיר השירים") מעולם לא יסכים לגרש את ישראל. ולכן, יש לנו קשר לא"י (אשר על ידה אנו אחוזים בהקב"ה) גם בעת שאין אנו דרים בה. כדברי אותה סברא המובאת בתוספות ב"ב (מד): והיא מיוחסת לרב נחשון גאון, ש"אין לך אדם שאין לו ארבע אמות בא"י" ואפילו אם מעולם לא ביקר בה.

עכשיו מובן מדוע דוקא א"י תקיא את המושחתים בחטאי העריות (שבזה פחיתות הגוף, ונהיים בהמיים, כדברי חז"ל שהדבֵק בעריות עושה "מעשה בהמה"). (ראה מהר"ל, "חידושי אגדות" על ע"ז ה: "חמור הוא יצר דערוה. וכן על אבות דף כו:). כי א"י היא נבדלת מכל תחומי עוה"ז, כדברי האריז"ל, שחוצה לארץ היא בדרגת "עשיה", ואילו ארץ ישראל בדרגת "יצירה". ("עץ חיים", שער לט, סוף דרוש א).

הערה א:

כולם יודעים דברי רש"י (בדיבור הראשון לפרשת בראשית) –

"אמר רב יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ"החודש הזה לכם" (שמות יב), שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל. ומה טעם פתח בבראשית? משום 'כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים' (תהלים קיא) שאם יאמרו אומות העולם לישראל 'לסטים אתם, שכבשתם ארצות ז' גוים, 'אומרים להם, 'כל הארץ של הקב"ה, הוא בראה והוא נתנה לאשר ישר בעיניו. ברצונו נתנה להם (בתחילה) וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" עכ"ל ע"פ מדרש חז"ל. (ילקוט שמעוני פרשת בא, רמז קפז, והיא הרכבה יחד של קטעים בתנחומא ישן, בראשית יא / ובראשית רבה א, ג).

הרעיון הוא יפה מאד, אבל עדיין יש לשאול, משום מה לציין לנו ידיעה זו כבר בראשיתה של התורה? היה די לכתוב את הידיעה הזאת באיזה מקום בספר דברים, לפני כניסתם לארץ הקודש?

מהר"ל (ניגור אריה") עונה ע"פ דברי רמב"ן (על ויקרא יח, כה) שבזכות ישיבתנו בא"י חלות עלינו חיוב כל המצוות, ולכן בפסיעה הראשונה של מסירת התורה לנו צריכים לבאר משום מה אנו בני"י מחויבים במצוות, כי הארץ היא שלנו וזהו המחייב אותנו. בלי ידיעה זו, אין כמעט תקף להמשך דברי התורה עבורנו.

אבל ר' ירוחם ממיר אומר דבר נוסף.

כי הנה צ"ע טענת האומות "לסטים אתם", והרי גם הם נהגו ונוהגים וינהגו תמיד כך שאומה אחת כובשת שטח מן אומה שניה. ומה יתלוננו עלינו בדבר שהוא מנהג העולם ממזרח שמש ועד מבואו? אלא שאוה"ע אומרות אע"פ שכך נהוג, "לסטים שכמותכם כבשוה". ועל זה באה התורה ללמד שביחס לישראל וא"י אין זה דומה כלל. כי הקב"ה הוא "בעל כל העולם" וברשותו וסמכותו לתת את הארץ למי שהוא רוצה, ובזאת אסור אפילו להזכיר עלינו שום ביטוי גנאי של "לסטים"!

ואדרבה, אחיזתנו בא"י כבעלים-חוקיים, **בזה אנו מפרסמים שיש לעולם מלך ורבון**, ורק הוא הקובע כל מה שהוא ראוי ולפי "סדר". כלומר, באחיזתנו בא"י אנו מכריזים יסוד עצום באמונה של - "לְהִשָּׁם הארץ מלואה, תבל ויושבי בה". ולכן המצוה הזאת היא בנין-אב לכל התורה כולה. (זעית תורה לבראשית, דף 1)

והוא מסכם דבריו: "ורבי יצחק מבאר לנו שהסוגיא של כל התורה כולה היא ארץ ישראל, הנשמה של כל התורה כולה היא כיבוש הארץ, זאת אומרת לעשות מקום להשראת השכינה, "מכון לשבתך פעלת ה'". זהו שאומרים לנו חז"ל שתכלית זאת של כל התורה כולה, ארץ ישראל, היא מיד בהתחלת התורה ב"מעשה בראשית", משם היא מתחילה. וכמו בבונה בית הנה מיד כשמניח את היסוד כבר התכלית האחרונה עומדת לנגד עיניו, כך מיד בהתחלת הבריאה היתה התכלית מול עיני ה', דהיינו ארץ ישראל" עכ"ל.

הערה ב:

חייבים אנו להביא כאן דברים חוצבים להבות אש ממה שאמר ר' ירוחם אודות המדברים בשבח א"י מבחינה טבעית ואנושית אבל לא מבחינת קדושתה. וכך אמר:

"מבטינו ויחוסינו לא"י צריכה להיות שהיא קודש קדשים... סוף כל תכלית היא א"י... כמעט כל התורה כולה מלאה ועוסקת על א"י, וספר "משנה תורה" (דברים) מדבר רק אודות א"י... תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים – היא א"י, השלמות האמתית והמפוש האחרון (של גמר המלאכה) הלא היא א"י... ואמרו בסנהדרין (צ"ט). "כי דבר ה' בזה... המבזה את הקדשים... אין לו חלק לעולם הבא... הנה המזלזל והמחלל והמבזה הם שאין להם חלק לעולם הבא. האומר שאין תורה מן השמים, כי אין לו גישה לתורה בכל חשיבותה, שזה בעיניו כמו כל החכמות שבעולם... אף המשבח א"י במה שהיא ארץ זבת חלב ודבש, אומר הוא כי א"י היא כמו שאר ארצות שבעולם, וככה אמנם הוא מתנהג עמה, הלא ח"ו הוא בבחינת האנשים שאין להם חלק לעולם הבא כי מבזה הוא את הקודש". (זעית תורה, פר' ברכה, דף רי"א)

ועוד הוסיף ר' ירוחם:

"והנה, הָדָר ונמצא ממש בא"י, ודאי אין ספק כי חלים עליו הרבה דינים מצד הימצאו בארץ. הלא רבי אבא הָוָה מנשק פִּי דַעְבּוֹ (כתובות קיב. / כ"פ. פיר רש"י, אלמוגים, או סלעים). הרי מכל שכן **שאיש מא"י**, (יש) קדושה בו יותר מאבניה. וזה באמת אחד מן הטעמים דאסור לצאת מא"י לחו"ל כי אם ללמוד תורה, מפני שמעלין בקודש ולא מורידין.

ומכל הדברים האלה יש הערה רבה כי הבא מא"י לחו"ל, עליו לידע שממנו [=על ידו], נזכרים בשבחו של המקום. ולכן איש מא"י חייב להיות כולו כבוד לארץ. מכל הנהגתו ומעשיו צריך לצאת מזכרת שם טוב לארץ. כל הרואה אותו יכיר ויגיד עליו 'כי מהארץ יצא, כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים הם מעשיו, וכי אלה תולדות הארץ, ישראל אשר בך אתפאר'.

איש מא"י אם הנהגותיו ומעשיו לא יהיו יותר טובים מאשר בני חו"ל, הנה הלא את א"י הוא מחלל, וזה כבר בחינה של 'המבזה את הקדשים' שהוא מהכיתות שאין להם חלק לעולם הבא. צריכים להתחזק ולהשמר כי א"י לא תתהוו לנו כסתם ארץ בעלמא. היא נחלת ה' תכלית התורה". (זעית תורה, פ' ברכה, עמ' ריב-ריג)

* (הערה: עיין שיחה ראשונה של פרשת בהר)